

Mälardalens Högskola
Akademin för hållbar samhälls- och teknikutveckling
Kandidatuppsats i företagsekonomi 15 hp
FÖA300
Handledare: Lennart Bogg
Examinator: Cecilia Lindh
HT 2010

Personalliggaren

- *Ett effektivt kontrollverktyg mot svartarbete inom restaurangbranschen?*

Författare: Damir Foric
Robert Medvegy
Sebastian Silva

Sammanfattning

Datum:	2011-01-14
Nivå:	Kandidatuppsats i företagsekonomi, 15 hp
Författare:	Damir Foric, Robert Medvegy, Sebastian Silva
Handledare:	Lennart Bogg
Titel:	Personalliggaren - Ett effektivt kontrollverktyg mot svartarbete inom restaurangbranschen?
Nyckelord:	Ekonomisk brottslighet, personalliggaren, svartarbete, rutinaktivitetsteorin.
Problemformulering:	Vad anser ekobrottsbekämpande myndigheter om personalliggarens effekt mot svart arbetskraft i restaurangbranschen? Vad anser två anonyma restaurangägare om personalliggarens effekt mot svart arbetskraft i restaurangbranschen? Vilka faktorer påverkar ekonomisk brottslighet?
Syfte:	Syftet med denna studie är att jämföra ekobrottsbekämpande myndigheters, en företagsrevisors, och två anonyma restaurangägares åsikter om personalliggarens effekt på svart arbetskraft och sedan styrka dessa åsikter med teoretiska faktorer som påverkar ekonomisk brottslighet.
Metod:	Studiens syfte och problemformulering besvaras genom en kvalitativ ansats. I studien intervjuas restauranger och berörda myndigheter som har en koppling till personalliggaren och ekonomisk brottslighet. Eftersom ämnet är relativt outforskat sedan tidigare så lämpar sig en explorativ undersökning för denna studie. Referensramen och empirin analyseras för att sedan mynna ut i en slutsats som ska kunna besvara problemformuleringen.
Resultat:	Studien visar att samtliga respondenter är eniga om att personalliggaren fått en viss positiv effekt mot svart arbetskraft inom restaurangbranschen. Myndigheterna har infört personalliggaren som delvis skulle stoppa, eller försvåra för restauranger att utnyttja svart arbetskraft. Restaurangägarna har redan hittat metoder för att gå runt den. Flera delar av rutinaktivitetsteorin styrks i studien. Brist på effektiv kontroll, normer och värderingar, tillfällesstrukturen samt den ekonomiska, politiska och tekniska utvecklingen är orsaker till att ekonomiska brott begås.

Abstract

- Date:** 2011-01-14
- Level:** Bachelor thesis in business administration, 15 credits
- Authors:** Damir Foric, Robert Medvegy, Sebastian Silva
- Tutor:** Lennart Bogg
- Title:** Personnel ledger - An effective control tool against illegal work in the catering industry?
- Keywords:** Economic crime, personnel ledger, illegal work, routine activity theory.
- Problem:** What is the economic crime enforcement officials' opinion about the personnel ledger's effect against illegal labor force in the catering industry? What are the two anonymous restaurant owners' opinions about the personnel ledger's effect on illegal labor in the catering industry? Which factors effect economic crimes?
- Purpose:** The purpose of this study is to compare the economic crime enforcement authorities, a company auditor, and two anonymous restaurant owners' opinion of the personnel ledger's effect on illegal workforce and then strength these opinions with theoretical factors affecting economic crime.
- Method:** The aim of the study and the problem is answered by a qualitative approach. In the study restaurants and concerned authorities that have a connection to the personnel ledger and financial crime are interviewed. Since the topic is relatively unexplored, an exploratory investigation is suitable. The framework and empiric information are analyzed and then lead to a conclusion that will answer the problem statement.
- Results:** The study shows that all respondents agree that the personnel ledger had some positive effect on illegal workforce in the catering industry. The authorities have introduced the personnel ledger which partly would stop or impede illegal workers. The restaurant owners have already found ways to bypass it. Several aspects of the routine activity theory are confirmed in the study. Lack of effective controls, standards and values, opportunity structure and the economic, political and technological developments are reasons that economic crimes are committed.

Förkortningar och begrepp

Ekobrott	Ekonomisk brottslighet
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
SOU	Statens offentliga utredning
Prop.	Propositionen
EBM	Ekobrottsmyndigheten

Förord

Examensarbetet *Personalliggaren - ett effektivt kontrollverktyg mot svartarbete inom restaurangbranschen?* har utförts på Mälardalenshögskola. Denna uppsats är den slutgiltiga delen för att erhålla kandidatexamen i företagsekonomi.

Vi vill tacka samtliga som har gjort det möjligt för oss att genomföra denna uppsats. Ett extra stort tack till vår handledare Lennart Bogg, som med sitt engagemang och sin expertis väglett oss genom arbetets gång.

Opponentgrupperna har visat stort engagemang och lagt ner tid och arbete för att förbättra uppsatsen genom dess gång.

Vi vill även tacka samtliga respondenter som har delat med sig av sin expertis inom området och gjort det möjligt för oss att genomföra denna uppsats.

Ett stort tack till!

Lars Kjellström	Revisor KPMG, Västerås
Helene Byman	Skatterevisor på Skatteverket, Västerås
”Utredare” (anonym)	Utredare på Brottsförebygganderådet, Stockholm
Henrik Lundin	Ekobrottsrevisor på ekobrottsmyndigheten, Stockholm
Restaurang A (anonym)	Restaurangägare, Västmanland
Restaurang B (anonym)	Restaurangägare, Stockholmsområdet

Damir Foric

Robert Medvegý

Sebastian Silva

Västerås den 14 januari 2011

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemdiskussion.....	1
1.3 Problemformuleringar	2
1.4 Syfte	3
1.5 Avgränsning	3
2 Metod	4
2.1 Uppkomst av ämnet.....	4
2.2 Datainsamling.....	4
2.3 Val av respondenter.....	5
2.4 Intervjumall samt genomförande av intervju	6
2.4.1 Analys av intervjuer	6
2.5 Trovärdigheten	6
2.6 Källkritik	7
3 Referensram	8
3.1 Kort om ekonomisk brottslighet.....	8
3.2 Rutinaktivitetsteorin	9
3.3 Personalliggaren	10
3.4 Svart arbetskraft och hur restauranger finansierar denna.....	11
3.5 Ekonomisk brottslighet i restaurangbranschen	12
3.6 Två bekämpande myndigheter	13
4 Empiri	15
4.1 Intervju Skatteverket – Helene Byman	15
4.2 Intervju Brottsförebyggande rådet – ”Utredare”	16
4.3 Intervju Ekobrottsmyndigheten – Henrik Lundin	17
4.4 Intervju KPMG – Lars Kjellström	18
4.5 Intervju restaurang A – (Anonym)	19
4.6 Intervju restaurang B – (Anonym)	20
5 Analys	23
5.1 Om personalliggaren i restaurangbranschen	23
5.2 Om personalliggaren - ur myndigheternas synvinkel.....	24
5.3 Svartarbete i restaurangbranschen.....	24

6 Slutsats	26
6.1 Resultat.....	26
6.2 Egna tankar.....	27
6.3 Fortsatt forskning	27

Källförteckning

Bilaga 1 - Intervjufrågor till KPMG

Bilaga 2 - Intervjufrågor till skattemyndigheten

Bilaga 3 – Intervjufrågor till ekobrottsmyndigheten

Bilaga 4 – Intervjufrågor till Brå

Bilaga 5 – Intervjufrågor till restaurang 1 och 2

Bilaga 6 Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher

1 Inledning

Detta kapitel leder in läsaren på en bakgrund och problemdiskussion som sedan mynnar ut i en problemformulering, syfte och avgränsning.

1.1 Bakgrund

Sedan 1970-talet har utbudet av restauranger inom Sverige ökat markant. Med fler restauranger ökade också konkurrensen, samtidigt steg skatter och avgifter. Detta ledde till att många personer började driva delar av sina restauranger på ett illegalt sätt. Därför har fusk och svarta löner inom branschen blivit vanligare.¹

På 1970-talet startade debatten på allvar i Sverige om ekonomisk brottslighet. Myndigheterna blev aktivare i bekämpningen och kampen mot brottsligheten. Med tiden mattades bekämpningen och mer tid lades ner på andra frågor.² På senare tid har återigen uppmärksamheten riktats mot ekonomisk brottslighet och bekämpningen av den.³ Exempel på att bekämpningen av ekonomisk brottslighet i restaurangbranschen på senare tid har förstärkts är införandet av personalliggaren, som syftar till att motverka svart arbetskraft, och certifierade kassaregister, vars syfte är att minska oredovisade intäkter.⁴

I december 1994 tog regeringen fram ett beslut att bilda en arbetsgrupp inom justitiedepartementet, Ekobrottsberedningen, för att förebygga, upptäcka samt utreda och lagföra ekonomisk brottslighet.⁵ I januari 1996 föreslår ekobrottsberedningen att det bildas en central förvaltningsmyndighet för dessa frågor av åtgärder mot brottsligheten, därigenom bildades Ekobrottsmyndigheten.⁶ Myndigheten ska stå för åklagarverksamhet och polisverksamhet i frågor kring ekonomisk brottslighet. De mest komplicerade och kvalificerade målen, som ställer extra höga krav på till exempel specialkompetens, myndighetssamarbete, internationella kontakter et cetera, skall tas hand om av myndigheten oavsett var brotten har ägt rum. Även mindre mål skall handläggas av myndigheten. Vid myndigheten skall det finnas poliser, ekoåklagare samt specialister av olika slag. Specialisterna skall till exempel ha utbildning i ekonomi eller datateknik.⁷

1.2 Problemdiskussion

Ekonomisk brottslighet drabbar inte bara den offentliga sektorn, många brott är riktade mot privatpersoner och företag. Konkurrensen kan då bli snedvriden.⁸ En restaurang som håller sig inom lagens ramar riskerar att konkurreras ut, eftersom de oseriösa restaurangerna som begår ekonomiska brott konkurrerar på andra villkor.⁹

¹ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 22

² Ibid. s 37

³ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 11

⁴ Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher, Lag (2007:592) om kassaregister m.m.

⁵ PM 1996:5. s 38

⁶ Ibid. s 39

⁷ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 35

⁸ Far Komplet 1

⁹ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 11

Ekonomiska brott sker dagligen i det svenska samhället. Samhället får inte in alla de pengar riksdagen har beslutat om på grund av denna kriminalitet. Ett av de stora områden vad gäller ekonomiska brott är svartarbete. I och med att skatteverket inte får in alla pengar de borde, har de gjort en specialgranskning som är inriktad mot svart arbetskraft i företag. Skatteverket uppskattar att oredovisade intäkter och den svarta arbetskraften kostar dem 66 miljarder kronor årligen. Oredovisade intäkter och svart arbetskraft hör ihop på så vis att det är de oredovisade intäkterna som finansierar svart arbetskraft.¹⁰

För att en arbetstagare ska kunna få lön obeskattat, krävs att arbetsgivaren medverkar genom att inte ange några kontrolluppgifter. Arbetsgivaren betalar då inte sociala avgifter och arbetstagarens lön kringgår inkomstskatten.¹¹ För att motverka obeskattat lönearbete infördes personalliggaren i Sverige från och med den 1:a januari 2007. Personalliggaren gäller i restaurang- och frisörbranschen.¹² Att föra personalliggare innebär att varje person som utför något slags arbete i verksamheten skall antecknas med vissa personliga uppgifter.¹³ Personalliggaren ska alltid finnas tillgänglig i arbetslokalen.¹⁴ Om personalliggaren inte sköts korrekt får en kontrollavgift tas ut av skatteverkets kontrollant.¹⁵ Skatteverket redovisar årligen ett skattefel om 66 miljarder kronor på grund av oredovisade intäkter och svartarbete. Därför uppkommer frågan om hur väl personalliggaren egentligen fungerar som kontrollverktyg mot svart arbetskraft inom restaurangbranschen enligt vissa ekobrottsbekämpande myndigheter, en företagsrevisor och enligt två anonyma restaurangägare. Därför riktar sig denna uppsats först och främst till de i uppsatsen involverade myndigheterna för att få en bild av hur personalliggaren hanteras i restaurangbranschen. Uppsatsen riktar sig även till restauranger som kan få en bild av hur utnyttjandet av svart arbetskraft påverkar deras bransch.

1.3 Problemformuleringar

- Vad anser vissa ekobrottsbekämpande myndigheter om personalliggarens effekt mot svart arbetskraft i restaurangbranschen?
- Vad anser två anonyma restaurangägare om personalliggarens effekt mot svart arbetskraft i restaurangbranschen?
- Vilka faktorer påverkar ekonomisk brottslighet?

¹⁰ Skatteverkets hemsida 1

¹¹ PM 1980:6. s 40

¹² Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 2§

¹³ Ibid. 6§

¹⁴ Ibid. 7§, 9-10§§

¹⁵ Ibid. 12-17§§

1.4 Syfte

Syftet med denna studie är att jämföra ekobrottsbekämpande myndigheters, en företagsrevisors, och två anonyma restaurangägares åsikter om personalliggarens effekt på svart arbetskraft och sedan styrka dessa åsikter med teoretiska faktorer som påverkar ekonomisk brottslighet.

1.5 Avgränsning

Studien avgränsas till ekonomisk brottslighet och då i huvudsak obesköttat lönearbete. Vidare avgränsas studien till personalliggaren vilken endast innefattar frisör- och restaurangverksamhet. Författarna har endast valt att inrikta sig mot restaurangbranschen för att hålla arbetets omfattning inom en rimlig storlek och för att få en djupare insyn i just denna bransch. Vidare avgränsas arbetet till vissa ekobrottsbekämpandemyndigheter. Författarna har valt ut de myndigheter som just bekämpar dessa slags brott och är därför relevanta för studien. Även en företagsrevisor tas med i undersökningen för att få ett bredare perspektiv i uppsatsen.

2 Metod

Detta kapitel beskriver hur uppsatsen uppkommit och tillvägagångssättet som använts. I kapitlet ges det även en förklaring på hur respondenter valts, intervjutekniker samt vilken trovärdighet denna uppsats har.

2.1 Uppkomst av ämnet

Varför författarna valde att skriva uppsatsen om detta ämne har sin bakgrund i att samtliga har läst ekonomi i flera års tid och då med inriktning redovisning. Dessutom finns det en mängd kunskap inom juridik då samtliga av författarna även läst juridiska kurser inom ämnet ekonomi. Därav föll det sig naturligt att författarna ville specificera sig på just detta ämne. Författarna kom fram till att fördjupa sig i något som hade sin bakgrund i både juridikens rum och ekonomins, författarna valde då att fördjupa sig i obeskattat lönearbete inom restaurangbranschen med inriktning personalliggarens effekt mot svartarbete.¹⁶

Ämnet om obeskattat lönearbete som studien inriktar sig mot har funnits sedan många år tillbaka i tiden. Lagstiftningen om personalliggaren inom detta område är relativt ny och gör därför denna uppsats till ett intressant område att göra en undersökning om. Denna forskningstyp kan genomföras med en explorativ undersökning. Med detta menas att ämnet är relativt outforskat sedan tidigare. Det främsta syftet med explorativ undersökningar är att inhämta så mycket data och information som är möjligt om det specifika problemområdet. Genom att gå tillväga på detta vis så angrips problemformuleringen från fler olika håll och får på så sätt ett bra helhetsintryck på problemet när det inte har forskats mycket om det tidigare. Vid explorativ undersökning så inhämtas information och data på en mängd olika sätt till exempel litteratur, intervjuer, elektroniska källor och vetenskapliga artiklar.¹⁷

2.2 Datainsamling

Insamling av data kan ske på olika sätt. I denna studie har författarna valt att använda sig av primärdata samt sekundärdata.¹⁸ Med primärdata menas den information som är insamlad genom ögonvittnesskildring och förstahandsrapportering och riktar sig mot det ämne som studeras just då. Det kan röra sig om personliga intervjuer, telefonintervjuer samt e-postintervjuer, observationer och enkäter. Sekundärdata är sådan information som redan finns ute och använts i andra syften. Sekundärdata kan vara information som är hittad i databaser, facklitteratur, vetenskapliga artiklar, tidsskrifter, uppslagsverk och statistiska undersökningar.¹⁹ Information som uppkommer i sekundärdata är från första början inhämtad genom primärdata genom intervjuer av något slag.

De sekundära data som är insamlad och ligger till stor grund i studiens referensram och inledning. Dessa data är insamlad med omsorg och stort förarbete för att få en trovärdig studie. De sekundära data är insamlad i form av facklitteratur som är funnen i Mälardalens Högskolas bibliotek, Sveriges rikets lag och vetenskapliga artiklar. Rutinaktivitetsteorin är i fokus och ställs mot empirin. Detta material analyseras sedan för att kunna styrkas i

¹⁶ Patel R, Davidson B. (2003). s 12-13

¹⁷ Ibid. s 12-13

¹⁸ Booth W, Colomb G, Williams J. (2004). s 82

¹⁹ Patel R, Davidson B. (2003). s 65

slutsatsen. Information är även funnen under skolans databas FAR. Författarna har valt att söka på denna databas på grund av att det ämne som berörs är relativt outforskat och därför också svårt att finna vetenskapliga artiklar. Artikeln har författarna funnit under Googles nya databas för vetenskapliga artiklar (Google scholar). De ord som har sökt på är svartarbete, rutinaktivitetsteorin, ekonomisk brottslighet och personalliggaren.

De primära data ligger till grund för empiridelen och dessa data är inhämtad genom intervjuer med olika restauranger och myndigheter. Författarna har valt att göra kvalitativa intervjuer, detta genom att intervjua personer med stor kunskap inom området. Den första primära datainsamlingen skedd i form av en personlig intervju med företaget KPMG och personen i fråga var Lars Kjellström. Den andra intervjun som gjordes personligen var med Skatteverket och personen i fråga var här Helene Byman. Den tredje intervjun var även den personlig med "Utredare", som valt att vara anonym, och arbetar på Brottsförebyggande rådet. Därefter intervjuades Ekobrottsmyndigheten och personen i fråga var Henrik Lundin. Dessa intervjuer gick till väga på så sätt att vi ställde frågor samt att vi antecknade det som sades för att inte glömma bort det viktigaste. Därefter intervjuades Ekobrottsmyndigheten och personen i fråga var Henrik Lundin. Denna intervju gjordes via telefon, intervjun spelades in, detta på grund av att alla medlemmar i gruppen skulle få tillgång till det som sades under intervjun. Dessutom intervjuades två restauranger som båda valde att vara anonyma. Författarna kom i kontakt med dessa restauranger genom att vi hade kontakter inom dessa restauranger. På grund av att vi hade kontakter inom dessa restauranger så kände de sig trygga att prata öppenlydande om hur de går till väga för att undvika personalliggaren till den mån det går. De valde att vara anonym för att det inte är lagligt att gå till väga på det sätt som de gör.

2.3 Val av respondenter

Vid valet av respondenter kan det vara lämpligt att ställa sig frågan: vilka ska vi intervjua och varför ska vi intervjua dessa personer? Det som skall vara i fokus är vilka som kan bidra med viktig information till den problemställning som berör studien. Detta är av värde för att göra en uppsats mer trovärdig. Läsaren får sig en trovärdig bild av en uppsats om rätt respondenter valts att intervjua.²⁰ I vårt fall så tog vi först reda på information om det berörda ämnet, obeskattat lönearbete i restaurangbranschen och personalliggaren. Det författarna kom fram till då var vilka berörda myndigheter samt organisationer som var berörda av detta ämne. Det författarna då kom fram till var att skatteverket, revisorer, brottsförebygganderådet och ekobrottsmyndigheten var högst berörda när det gäller obeskattat lönearbete. Inom dessa organisationer och myndigheter finns det olika avdelningar, de avdelningar samt personer författarna ville komma i kontakt med var de som hade inriktning mot ekonomisk brottslighet inom restaurangbranschen eller ekonomisk brottslighet i allmänheten. Respondenterna vi kom fram till att intervjua var en revisor på KPMG. Författarna valde att intervjua denna person för att få ett bredare perspektiv om ämnet. Ur denna intervju ville författarna ta reda på hur KPMG kommer i kontakt med obeskattat lönearbete. Den andra intervjun var med skatteverket och en person vars inriktningsområde var kontanthantering vilket involverar restaurangbranschen och personalliggaren. Denna person valde författarna för att skatteverket har det övergripande ansvaret vad gäller undersökningen av personalliggaren. Den tredje

²⁰ Patel R, Davidson B. (2003). s 79

personen arbetade på Brottsförebyggande rådet och arbetade som utredare samt undersöker ekonomisk brottslighet. Detta var en intervju med störst inriktning på trender av obeskattat lönearbete och se vad personalliggaren påverkat obeskattat lönearbete. Den fjärde intervjun var med Ekobrottsmyndigheten där fokus låg på ekonomisk brottslighet och svart arbetskraft. Avslutningsvis ville författarna i huvudsak få restaurangernas syn på svartarbete och personalliggaren för att kunna jämföra mot de olika myndigheterna.

2.4 Intervjumall samt genomförande av intervju

Intervjufrågorna som ställdes till respondenterna följde ett visst mönster oberoende av vem vi intervjuade. Intervjumallen ser ut på följande sätt: Först består den av huvudfrågor som rör till exempel personalliggaren och svart arbetskraft. Huvudfrågorna är något författarna ville ha svar på då de skulle komma att användas i empiridelen av studien. Författarna valde att göra på detta vis så att det skulle finnas en tydlig röd tråd genom uppsatsen och att det ska vara lätt för läsaren att ta in all information som respondenterna sagt under intervjuerna utöver detta så ville vi även få en ytterst trovärdig information.²¹ Frågorna till intervjuerna skapades allt eftersom mer sekundärdata intagits av författarna till uppsatsen. De frågor som har ställts kan ses i bilaga 1-5. Där kan även de andra frågorna urskiljas utöver huvudfrågorna. Dessa frågor varierade beroende på vilken respondent som intervjuades.

2.4.1 Analys av intervjuer

En analys av alla intervjuer gjordes och material valdes därefter ut som ansågs vara relevant till det berörda ämnet. Författarna ansåg att det skall finnas en så kallad ”röd tråd” genom arbetets olika delar. Det ska finnas kopplingar mellan teori och empiri därefter ska det också ha berörighet med analys som sedan ska mynna ut i en slutsats. Därför fanns det ett antal frågor på varje intervju som låg till grund för mallen. Därefter följde andra frågor för att få en bredd och ett djup i uppsatsen.

2.5 Trovärdigheten

Validitet är ett begrepp som används för att beskriva kvalitén av de undersökningar som gjorts. Författarna valde att intervjua respondenter personligen i den största mån som gick att göra.²² Då författarna är bosatta i Västerås valdes intervjurespondenter personligen som fanns inom en radie på 10 mil. Framför allt valde författarna att göra personliga intervjuer så att följdfrågor kunde ställas, och genom att se på respondentens kroppsspråk och tonfall, se om det var trovärdig information vi fick ut av intervjun. Att kontrollera och granska respondenten via telefonintervjuer är betydligt mycket svårare och än svårare är det via e-postintervjuer²³.

Ett annat problem som kan uppstå vid personliga intervjuer är att ledande frågor ställs. Därför valde författarna delvis att arbeta efter en förutbestämd mall med vissa huvudfrågor och delvis anpassade frågor beroende på vilken respondent som intervjuades.²⁴

²¹ Patel R, Davidson B. (2003). s 71-73

²² Booth W, Colomb G, Williams J. (2004). s 90-92

²³ Ibid. s 90-92

²⁴ Patel R, Davidson B. (2003). s 70-73

2.6 Källkritik

För att en uppsats skall uppfattas trovärdig krävs trovärdig information. Frågan är då hur trovärdig information hittas. För att ta reda på om de sekundära data som är insamlad är trovärdig skall tre grundläggande frågor ställas, när och var har informationen tillkommit, varför data är framtagen och vem som är upphovsman och dennes incitament.²⁵ Ett problem som oftast stöts på vid insamling av data är att den inte är tidsmässigt relevant, detta är problem som författarna inte har upptäckt då vårt område som vi valt är ett nytt område av obeskatat lönearbete tillsammans med personalliggaren. Den information författarna har funnit på internet är sådan information som är kopplad till våra intervjuer och det är även information som respondenterna har hänvisat till författarna. Detta gör att valet av hemsidor känns relevant och trovärdiga. Författarna har även valt att använda sig av andra hemsidor, detta för att öka mängden data och få ett större spektra. Detta är något som är viktigt för att inte vara ensidig. Ensidig är något som anses vara negativt för dess trovärdighet.²⁶ De olika ställen som har sökts på är skolans databaser som innefattar FAR, Notisum, olika myndigheters sidor som är relevanta samt att vi använt Googles nya databas som handa håller med vetenskapliga artiklar.

²⁵ Patel R, Davidson B. (2003). s 65

²⁶ Befring E. (1994). s 64-66

3 Referensram

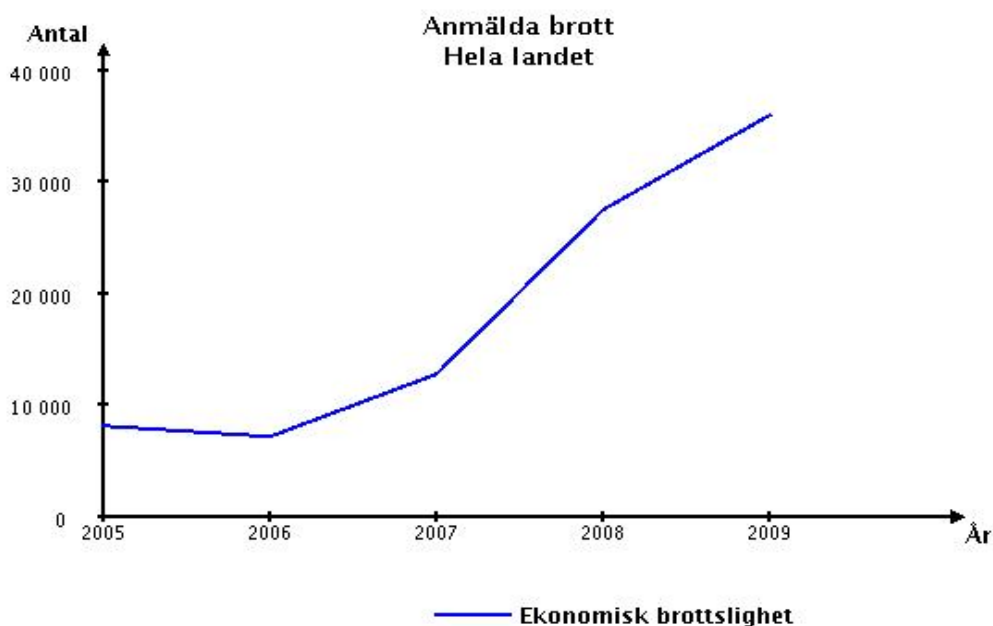
I denna del redogörs den teoretiska referensramen. Inledningsvis beskrivs ekonomisk brottslighet och rutinaktivitetsteorin som följs av personalliggaren. Därefter beskrivs hur restauranger finansierar svart arbetskraft som följs av ekonomisk brottslighet i restaurangbranschen. Avslutningsvis beskrivs två ekobrottsbekämpande myndigheterna.

3.1 Kort om ekonomisk brottslighet

En allmän definition av ekonomisk brottslighet²⁷ är att ”ekonomisk brottslighet är sådan brottsligt beteende vars effekter stör eller hotar det ekonomiska livet eller det ekonomiska systemet på ett sådant sätt att det inte endast är enstaka individers intressen som berörs”.²⁸

Det som karakteriserar ekobrott är att motivet till sådana brott är ekonomisk vinning.²⁹ Då en arbetstagare utför jobb obeskattat räknas det som ett ekobrott.³⁰ Under 1990-talet har det skett en stor utveckling av ekobrotten. Brottslingar som tidigare varit inblandade i ekobrott har nu även involverat sig i organiserad brottslighet. Tvärtom har också brottslingar som tidigare varit involverade i organiserad brottslighet nu även börjat syssla med ekobrott.³¹

Nedan följer ett diagram på hur ekobrotten har utvecklats under de senaste åren.

Figur 1 Anmälda brott Hela landet från 2005 till 2009. (Egen bearbetning med hjälp av siffror och diagram hämtade och skapat från Brå:s hemsida)

²⁷ Även kallad ekobrott

²⁸ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 14

²⁹ SOU 2007:8. s 52

³⁰ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 11

³¹ Ibid. s 11

3.2 Rutinaktivitetsteorin

Rutinaktivitetsteorin är en modell som först och främst är utformad för traditionell brottslighet av Cohen och Felson.³² Ekobrottsmyndigheten har valt att vidareutveckla denna teori till att avse även ekobrott. Modellen förklarar brotten med tre orsaker där fokus läggs på vilka olika faktorer som leder till att brott begås. Första orsaken är brottstillfällesstrukturen, den andra är normer och värderingar och den tredje orsaken är avsaknaden av effektiva kontroller.³³

Vid många ekobrott kan orsaken sökas i tillfällesstrukturen. En framträdande del i tillfällesstrukturen är skatterna. Det är självklart att ju högre skatterna är i landet desto högre vinster kan göras genom att fuska med skatterna.³⁴ Ett antagande kan alltså göras att ju högre skatterna och avgifterna är, desto högre är ekobrottsligheten eftersom tillfällesstrukturen ökar. Brottsstillfällen skapas också av de rättsliga regleringarna, genom att det finns hål i lagstiftningen som gör det möjligt för brottslingarna att utföra brott.³⁵ Högre skatter och avgifter påverkar människors motivbildning, eftersom det ökar benägenheten hos människorna att utföra ekobrott. Forskaren Peter M Gutman (1977) gjorde en studie om USA undergroundekonomi, där han anser att ett högt skattetryck är en stor orsak bakom ekobrottslighet.³⁶

Normer och värderingar, påverkar människors beteende, attityder och motiv. Inom olika branscher finns olika seder och bruk. Inom vissa områden accepteras vissa typer av brottslighet mer än i andra. Ekobrottsmyndigheten har påbörjat ett arbete med att förändra och påverka attityden i olika branscher.³⁷

Brister i kontroll är också en av orsakerna till ekobrottslighet. Detta har skapat nya utrymmen för brott. Idag finns det olika kontrollnivåer i Sverige. De kontrollerformer som tas upp är grundkontroll och utökad kontroll. Grundkontroll är ett annat uttryck för deklarationer. Syftet med denna kontroll är att få signaler om felaktigheter som kan leda till en utökad kontroll.³⁸ Denna kontroll och övervakning är begränsad vilket också ger ett utrymme för brott. För att minska detta måste resurserna för kontrollverksamheten öka. I Sverige skulle det innebära att skatteverket får ökade resurser och att metoder för kontrollverksamhet utvecklas.³⁹

Vid ekobrott påverkas människors motivbildning, antingen direkt eller indirekt. Motivbildningen förändras också av politiska, tekniska och samhällsekonomiska förändringar.⁴⁰ Förändringar i den politiska makten kan påverka ekobrottsligheten genom antingen ökade eller minskade kontroller och resurser.⁴¹ Nedan illustreras rutinaktivitetsteorin som modell.

³² Cohen L, Felson M. (1979). s 588

³³ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 232

³⁴ Ibid. s 232

³⁵ Ibid. s 233

³⁶ Ibid. s 233

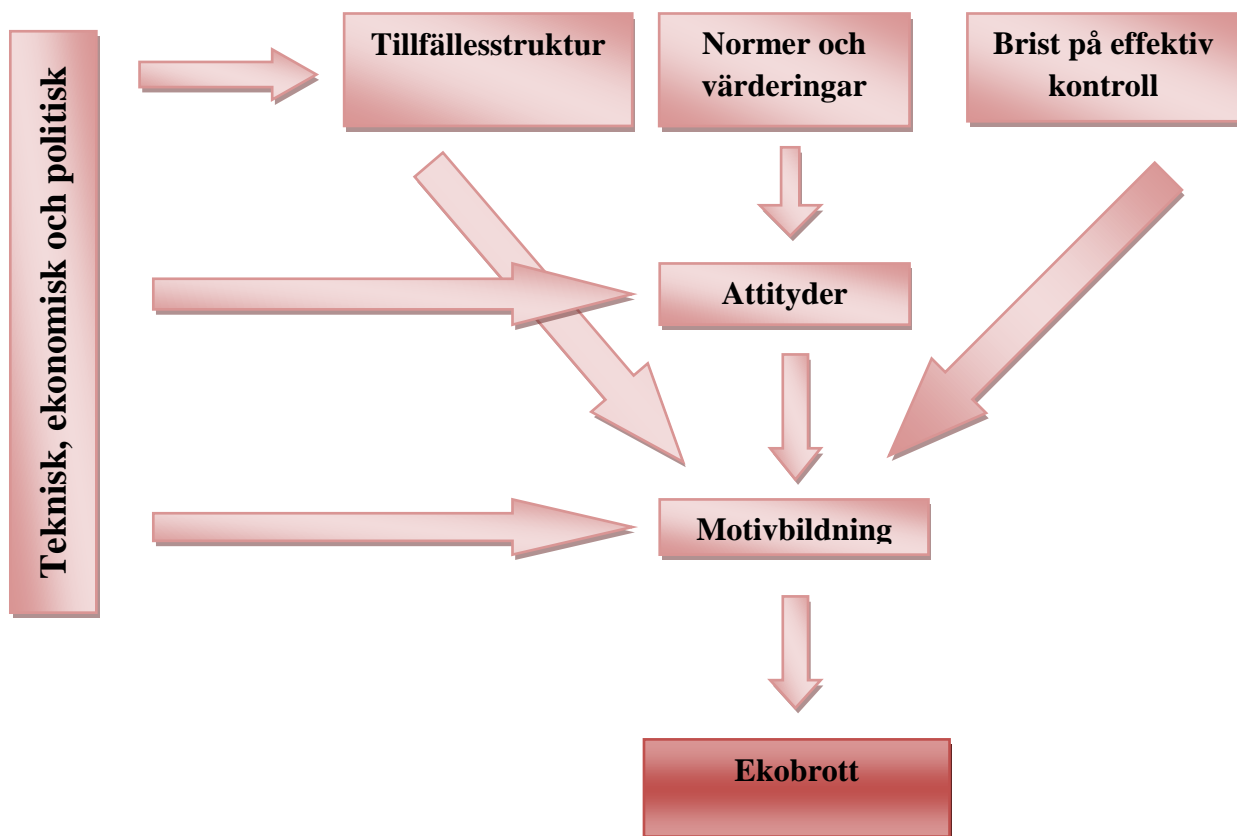
³⁷ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 215

³⁸ Ibid. s 219

³⁹ Ibid. s 218

⁴⁰ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 232

⁴¹ Ibid. s 235

Figur 2 Rutinaktivitetsteoretisk modell. (Magnusson D. s. 233. Egen bearbetning.)

3.3 Personalliggaren

1 januari 2007 beslutade riksdagen att frisörföretag och restauranger ska föra speciella personalliggare. Detta system utformades för att förebygga svartarbete. Verksamheter som bedrivs inom dessa branscher måste numera föra personalliggare för att hålla sig inom lagens ramar.⁴²

Personalliggare innebär att det varje dag ska skrivas in vilka som arbetar i lokalen och från vilket klockslag arbetaren börjar till klockslaget denne slutar dagens arbetspass. Detta innebär att alla verksamma ska skrivas in, inte bara den anställda personalen utan alla som på något sätt deltar i verksamheten. Det finns möjlighet att låta en annan person skriva in informationen i personalliggaren men det är alltid den ansvarige för verksamheten som bär ansvar om något skulle vara felaktigt. Med restauranger innefattas kaféer, centralkök, pizzabutiker, personalmatsalar, gatukök, cateringverksamhet och andra verksamheter där mat kan inhandlas.⁴³

⁴² Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 2§

⁴³ Ibid. 1-2§§

Det som ska skrivas in i personalliggaren är: alla arbetstagares namn och personnummer, den dagen som arbete utförs, exakt tid när arbetspassen börjar och exakt tid när arbetspassen slutar.⁴⁴ Även den ansvariges namn och personnummer eller verksamhetens organisationsnummer ska anges.⁴⁵

Det som även ska skrivas in är personer som utför arbete utan lön. Personer ska inte skrivas in som inte utför alldagligt arbete i verksamheten som till exempel en elektrikers arbete. Dessa personer utför ett tillfälligt arbete inom verksamheten och dessa personer tillhör en annan arbetsgivare och är redan inskrivna hos sin arbetsgivare.⁴⁶

Inskrivningarna i personalliggaren kan exempelvis inte göras med en blyertspenna, utan det måste vara en bläckpenna. Om det finns tillgång till dator kan även där information skrivas in. Då måste det finnas ett bokföringsprogram som sparar alla händelser. Det går inte att skriva in en starttid på passet på en arbetstagare och i slutet av dagen ändra denna tid och skriva in en ny, utan programmet sparar alla inskrivningar och förändringar som görs.⁴⁷

Vid kontroll av personalliggaren granskas om uppgifterna i den är riktiga och även personalens id-handlingar kontrolleras. Om någon i verksamheten inte följt anvisningarna för personalliggaren, kan en bestraffningsavgift tas ut. Avgifter kan också tas om felaktig information skrivits eller om informationen inte finns vid kontrollen. Avgiften för icke förd personalliggare vid kontrollen är 10 000 kr för näringsidkaren och 2 000 kr för varje arbetstagare som inte är inskriven men som verkar utföra något arbete på platsen. Det görs också en bedömning av vilka på platsen som är verksamma. Om restaurangägaren tycker att det har gjorts ett bedömningsfel kan detta beslut överklagas.⁴⁸

3.4 Svart arbetskraft och hur restauranger finansierar denna

Definition enligt Magnusson och Sigbladh:

*”Med svartarbete avseende företagare menas arbetsinkomster i en näringsverksamhet som kommer företagen till godo och som, trots att de skall beskattas, inte redovisas till skattemyndigheten. I princip innefattas såväl arbete där kontant ersättning utgår som sådant som ersätts genom byten eller genom olika typer av förmåner och skattemässiga avdrag”.*⁴⁹

En av de största utgifterna för krögare är kostanden för personalen, det vill säga löner och skatter. Dessa kostnader utgör cirka 40 procent av de totala kostnaderna för en krögare. Att det ”fifflas” med personalkostnader genom att fuska med personalliggaren är därför inte konstigt inom denna bransch. Lösningen på detta är svart arbetskraft, där kostnaderna för sociala avgifter försvinner.⁵⁰

⁴⁴ Riksdagens hemsida 1

⁴⁵ Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 6-9§§

⁴⁶ Ibid. 5-6§§

⁴⁷ Skatteverkets hemsida 3

⁴⁸ Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 12-17§§

⁴⁹ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 181

⁵⁰ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 343-344

Inom restaurangbranschen används olika metoder för att undvika skatter och avgifter. På arbetsplatsen måste det finnas ett samtycke från alla för att dessa brott ska kunna bedrivas. Det kan handla om exempelvis kassafusk eller krympning.⁵¹ Kassafusk är när kassan på något sätt manipuleras. Logiken i detta fusk är enkel, svarta inkomster via kassan ger underlag för svarta inköp, svarta löner, viket i nästa steg ger ökade inkomster till den svarta kassan.⁵² Med krympning menas att den svarta delen av ekonomin tar alla inkomster för en speciell period under dagen, det kan till exempel vara alla intäkter under lunchen. Den vita ekonomin tar alla inkomster för resten av dagen. Dessa två delar av ekonomin hålls åtskilda. En väl genomförd krympning kan vara svårt att upptäcka för skattekontrollanterna om krögaren inte tas på bar gärning med exempelvis något tips.⁵³

Krögarna bygger på detta vis upp en svart ekonomi vid sidan av den vita. Dessa pengar avlönas exempelvis till den svarta arbetskraften eller ger andra personer belöningar som deltar i detta spel.⁵⁴

Certifierade kassaregister infördes den 1:a januari 2010 för alla företag som tar emot kontant betalning för att minska de oredovisade intäkterna.⁵⁵ Detta gör att skatteverkets kontroller ökar i syfte att motverka illojal konkurrens för företagare som är seriösa.⁵⁶

3.5 Ekonomisk brottslighet i restaurangbranschen

Vad avses med restaurangbranschen? ”näringsverksamhet som avser pizzabutik och annat liknande avhämtningsställe, gatukök, kafé, personalmatsal, catering och centralkök, samt tillhandahållande av förtäring genom servering, avhämtning eller utkörning”.⁵⁷

För att få en uppfattning om och förstå brottsligheten i restaurangbranschen måste restaurangkulturen kännas till och vilka ramar staten satt upp för verksamheten. Restauranger och hela den branschen kännetecknas av kontanter, där människor betalar det som inhandlas kontant. Detta har gjort att det varit relativt enkelt att fuska och fiffla med kassan.⁵⁸ Den ekonomiska brottsligheten och fiffllet är nästa inbäddat i branschen. Många krögare driver sina verksamheter på en starkt överhettad marknad, särskilt inom vissa geografiska områden.⁵⁹

Det är inga tvivel om att brottsligheten är relaterad till den ekonomiska politik som förs. Denna bransch består för det mesta av småföretagare som alltid kommit i skymundan i förhållande till de stora finans- och industriaktörerna. Politiken har varit allt för liten för att förstå krögarnas behov av bättre affärsvillkor som råder i denna hårt konkurrerande bransch.

⁵¹ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 343

⁵² Ibid. s 345-347

⁵³ Ibid. s 346

⁵⁴ Ibid. s 343-344

⁵⁵ Lag (2007:592) om kassaregister m.m.

⁵⁶ Skatteverkets hemsida 2

⁵⁷ Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 2§

⁵⁸ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 339

⁵⁹ Ibid. s 340

Myndigheterna har även under senare år stimulerat till överetablering inom branschen. Detta är en utav anledningarna till brottsligheten.⁶⁰

En särskild kultur gör att arbetare bryter mot lagarna och utför brottsliga handlingar som till exempel kassamygel, svarta löner, skattefusk och så vidare.⁶¹ Kulturen består framförallt av att krögarna använder sig av andra spelregler.⁶² Dessa spelregler stämmer inte alltid överens med samhällets regler, lagar och avtal⁶³.

Även normer finns och utvecklas. Många växer upp i restaurangbranschen. Genom till exempel att föräldrarna driver en restaurang och barnen till föräldrarna redan som unga börjar sätta sig in i branschen. Den unge lär sig då vad som är viktigt och nödvändigt för att kunna driva en restaurang. Lärdomar förs genom detta sätt vidare och normsystem utvecklas, förändras och anpassas till politik (skatter och avgifter) och marknad (priser och konkurrens).⁶⁴

Branschens främsta konkurrensmedel är priset. Företagen konkurrerar med priset på mat och dryck och försöker hålla omsättningen uppe genom ökade volymer.⁶⁵ Denna konkurrens leder med tiden till mycket komplicerade överlevnadsvillkor för företagen.⁶⁶ En prispress leder till lägre vinstmarginal för seriösa och regelrätta krögare, detta gör att möjligheterna att överleva i det långa loppet är relativt liten. Detta leder även till att det främsta sättet att konkurrera är illojalt, att ha svart arbetskraft, vilket kostar mindre än vad den legala arbetskraften gör. Det innebär att inga skatter betalas, inga avgifter och inga förmåner. Den svarta arbetskraften och de svarta lönerna kringgår kollektivavtal och andra regler på marknaden, som facket och arbetsgivarna skapat. När svart arbetskraft utnyttjas så snedvrids konkurrensen och de seriösa företagarna får det svårare mot de oseriösa då de inte konkurrerar på samma villkor.⁶⁷ Detta har lett till att myndigheterna var tvungna att vidta vissa speciella åtgärder. Därför infördes personalliggaren vars syfte är att försvåra och till en viss del stoppa den svarta arbetskraften inom restaurangbranschen⁶⁸.

3.6 Två bekämpande myndigheter

Skatteverket har som uppgift att göra kontroller ute i verksamheter som använder sig av personalliggare.⁶⁹ Det första Skatteverket gör för att kontrollera verksamheter är att de använder sig av en grundkontroll i form av deklarationer. Om denna grundkontroll är bristfällig, då till exempel onormala belopp framkommer, kan en utökad kontroll göras. En utökad kontroll kan exempelvis vara skattebesök hos företag.⁷⁰

⁶⁰ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 339

⁶¹ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 185

⁶² Holmquist C. (1990). s 30

⁶³ Appelgren L, Sjögren H. (2001). s 340

⁶⁴ Ibid. s 340-341

⁶⁵ Ibid. s 341-342

⁶⁶ Pressmeddelande 1

⁶⁷ Regeringens hemsida 1

⁶⁸ Prop. 2005/06:169

⁶⁹ Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 9-10 §§

⁷⁰ SOU 2007:8. s 44

Skatteverket gör besök ute i verksamheterna för att bevaka att de ansvariga följer reglerna med personalliggaren. När ett sådant besök görs så behöver inte det besökta företaget förvarnas.⁷¹ Vid besöken krävs personalliggaren och den skall finnas tillgänglig. Om den ansvarige för verksamheten inte är på plats, skall det finnas någon annan på plats som kan ta fram personalliggaren och visa den för kontrollanten.⁷² Skatteverket har en viktig koppling till Ekobrottsmyndigheten. Skatteverket står för största antalet anmälningar som enskild myndighet av ekobrott till Ekobrottsmyndigheten⁷³.

Ekobrottsmyndigheten bildades 1998⁷⁴. Bakgrunden till bildandet av ekobrottsmyndigheten kan förklaras av flera faktorer. Dessa är bland annat brister i bekämpningen av ekobrott som uppmärksammades under 1990-talet. I Norge och Danmark hade detta funnits redan i flera år. Det var redan under 1970-talet som den ekonomiska brottsligheten uppmärksammades som ett samhällsproblem från början.⁷⁵

Genom samarbete med andra myndigheter skall ekobrottsmyndigheten bekämpa ekonomisk brottslighet. I de fall där finansiella förhållanden finns, till exempel skatterätt eller näringslivsförhållanden, tillhör ekobrottsmyndigheten.⁷⁶

På myndigheten skall det även utvecklas eller tas fram olika metoder för bekämpningen av ekobrott. De anställda skall också analysera och följa utvecklingen av brotten, ha god insyn i lagen och förändringen av den och utifrån det utveckla förslag till bekämpning. När det har utvecklats och funnits effektiva åtgärder mot brottsligheten skall ekobrottsmyndigheten lämna och informera andra myndigheter om detta samt även allmänheten, näringslivet och kommuner.⁷⁷

Ekobrottsmyndigheten kommer i kontakt med personalliggaren på så vis att de i utredningarna av ekobrott kan ta hjälp av personalliggaren.

Samarbetet med Skatteverket och andra myndigheter finns för att effektivisera utvecklingen av åtgärder och bekämpningen mot brottsligheten.⁷⁸

⁷¹ Skatteverkets hemsida 4

⁷² Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher 7§

⁷³ SOU 2007:8. s 99

⁷⁴ Magnusson D, Sigbladh R. (2001). s 15

⁷⁵ SOU 2007:8. s 55

⁷⁶ Förordning (2007:972) med instruktion för Ekobrottsmyndigheten 1-2§§.

⁷⁷ Ibid. 1-2§§.

⁷⁸ Ibid. 1-2§§.

4 Empiri

I detta kapitel återberättas den information som inhämtats från intervjuer med myndigheterna och två anonyma restauranger .

4.1 Intervju Skatteverket – Helene Byman

Helene Byman är skatterevisor på Skatteverket och arbetar mot ekonomisk brottslighet. Byman arbetade tidigare med restaurangbranschen. Denna del har nu kommit att kallas för kontanthandelsprojektet. Kontanthandelsprojektet innefattar restaurangbranschen, frisörbranschen samt andra branscher som handa håller med mycket kontanter. Inom detta projekt så är Byman projektledare, det innebär att hon har det övergripande ansvaret för detta projekt.

4.1.1 Om personalliggaren

Byman är positiv till personalliggaren. Detta på grund av att hon anser att det går snabbare att kontrollera om det fuskas i en verksamhet. Byman påpekar också att dessa kontrollverktyg ligger närmare verkligheten då till exempel personalliggarens syfte är att ha alla medarbetare i en verksamhet inskrivna i den och vilka tidpunkter de arbetar. Tidigare använde skatterevisorer endast revision som kontroll. Denna typ av kontroll menar Byman är mer resurskrävande och tittar bakåt i tiden medan personalliggaren uppdateras kontinuerligt.

4.1.2 Hur gör företagen för att undkomma personalliggaren

När Skatteverket ska göra en kontroll går de alltid två och två. *”Det är för att det ska vara säkrare för vår personal och dels på grund av kontrollen av antalet arbetande i lokalen”*, säger Byman. Allt som oftast när Skatteverket anmäler sin närvaro i en restaurang som inte har en godkänd personalliggare brukar det springa ut folk från lokalen och då kan det vara bra att vara flera för kunna räkna antalet. Att gå i par underlättar dessutom bevisbördan. Ett annat knep som restaurangerna använder sig av för att undvika personalliggaren är att skriva in en siffra vid dagens början och sen vid dagens slut ändra denna siffra genom att skriva över den.

4.1.3 Skatteverkets roll, motarbete svartarbete

Byman arbetar inom regionerna Västmanland, Uppland och Södermanland där de beräknade kontrollbesöken uppgår till totalt 6000 till antalet år 2009. Hon nämner vidare att det finns för lite resurser för att ständigt kunna bevaka de många verksamheterna. Byman menar att om dessa verksamheter skulle kunna kontrolleras oftare så skulle fusk lättare upptäckas. *”Det skulle i sin tur kunna minska den här typen av illegal verksamhet. Inte bara på så sätt att vi skulle ta fast fler utan det skulle även ha en avskräckande effekt på de som inte åker fast”*, säger Byman. Därför är personalliggaren och certifierade kassaregister bra hjälpmedel. Byman nämner att det finns två olika typer av kontroller som Skatteverket gör mot restauranger.

1. Tillsynsbesök går till på så sätt att Skatteverket kommer på besök till restaurangen utan att anmäla detta i förväg. *”Dessa besök görs för att kontrollera om näringsidkaren har ett kassaregister samt att det är ett godkänt kassaregister och uppfyller de krav som krävs”*,

förklarar Byman. En certifierad kontrollenhet ska vara ansluten till kassaregistret. Den ska läsa av de registreringar som sker i kassaregistret, det är de huvudsakliga uppgifterna det nya kassaregistret har.

Vid ett besök skall personalen kunna lämna de upplysningar som Skatteverket kräver. Det är upplysningar som berör kassaregister/kontrollenheter i verksamhetslokalen, modellbeteckningar och tillverkningsnummer med mera.

2. Särskilda kontrollåtgärder är det Helene Byman arbetar med. *”Det är när vi besöker restauranger anonymt och oanmält.”*, säger Byman. Skatteverket gör kontroller på olika sätt för att sedan stämma av med personalliggaren och kassaregistret. Det kan handla om att sätta sig ner och äta på en restaurang och samtidigt räkna personalantalet som utför någon form av arbete i lokalen för att sedan stämma av med personalliggaren. Andra kontroller som sker vid dessa tillfällen är att de gör kontrollköp, gör kvittokontroller, räknar antalet kunder och stämmer sedan av med kassan och inslagna köp dessutom gör de en kassainventering. Dessa besök samt tillsynsbesöken sker alltid två och två på grund av bevisförmågan samt säkerhetsskäl. *”Upptäcker vi fusk så skriver vi en övervägande rapport till restaurangägaren som får bemöta rapporten”*, säger Byman. Om denna sedan inte har någon giltig anledning så kan företaget få ökade kontroller eller bli reviderat. Om fusket inte var avsiktligt så tas endast en kontrollavgift ut.

4.1.4 Övrigt

Det Byman märker vad gäller brott nu och hur det var förr är att det har blivit mer sofistikerat. Detta på grund av att Skatteverket har fått nya hjälpmedel för att komma åt obeskatat lönearbete.

4.2 Intervju Brottsförebyggande rådet – ”Utredare”

Intervjupersonen som kontaktats på BRÅ har bitt om att få vara anonym och kallas här efter för ”Utredare”. Utredare arbetar för enheten för forskning om ekonomisk och organiserad brottslighet som nu fokuserar på skattebrott. Nu forskar Utredare på kostnader för dem som begår skattebrott.

4.2.1 Svarta pengar i vissa branscher

De branscher som det är vanligast med svartarbete i, är de som har en stor kontanthantering, som de sedan kan betala ut svarta löner med menar Utredaren. De branscher som uppfattas som vanliga vad gäller svartarbete är restaurang-, bygg-, städ- och frisörbranschen. *”Inom restaurangbranschen så är det inte bara restaurangen som kan begå dessa brott utan det är även entreprenörer till dessa företag”*, förklarar Utredare. Dessa entreprenörer kan vara vaktbolag eller inhyrd personal av annat slag.

4.2.2 Svartarbetets utveckling

Utredares uppfattning om hur utvecklingen ser ut angående svart arbetskraft är att det har blivit betydligt svårare för restaurangerna att begå dessa ekonomiska brott. Detta på grund av de hjälpmedel som tillkommit på senare tid, däribland personalliggaren och den nya lagen om kassaregister. Kassaregistret har hjälpt på så sätt att det har blivit svårare för restaurangerna att få in de svarta pengarna som de i sin tur betalar svarta löner med. *”Det som även har försvårat för restaurangbranschen är att fler använder sig av bankomat kort när de skall betala och mängden kontanter minskar då som behövs vid betalning av svarta löner”*, berättar Utredare.

Det andra hjälpmedlet som kommit till på senare år är personalliggaren. Den har gjort det svårare för restaurangerna att använda sig utav svart arbetskraft. Personalliggaren kräver att samtliga arbetande i restaurang är uppskrivna. Utredare fortsätter berätta att om dessa kriterier inte följs för en personalliggare så får restaurangen böter. Boten gör så att restaurangerna förhoppningsvis anser att det inte längre är lönt att använda sig utav svartarbete.

Utredare berättar att i och med att dessa hjälpmedel tillkommit så utvecklas även de restauranger som vill undkomma lagen angående personalliggaren och kassaregister. Det krävs då att nya lagar tillkommer i takt med att brottslingarna utvecklas.

4.3 Intervju Ekobrottsmyndigheten – Henrik Lundin

Henrik Lundin har en civilekonomutbildning och har arbetet på Ekobrottsmyndigheten som operativ ekonom från 1998 till 2007. Därefter har Lundin arbetat med brottsförebyggande frågor, utbildningsutbildningsfrågor och redovisnings- och revisionsfrågor.

4.3.1 Om Personalliggaren

Personalliggaren kan användas i Ekobrottsmyndighetens utredningar. Lundin menar att enligt myndighetens bedömningar så har personalliggaren hjälpt till att minska svartarbetet även om det är svårt att bedöma rent konkret i vilken omfattning och fortsätter *”men omständigheten att den har införts har inneburit att möjligheten att använda svart arbetskraft har minskat, det har ju blivit bökigare i varje fall”*. Lundin berättar att enligt de undersökningar som har gjorts så har personalliggaren skapat en förflyttning av svart arbetskraft till vit arbetskraft.

4.3.2 Hur de arbetar för att motverka svartarbete

Lundin berättar att Ekobrottsmyndigheten har ett brottsförebyggande arbete. De arbetar med olika attitydskapande aktiviteter. Exempelvis ger de ut en folder som heter *”att arbeta svart”*. Detta för att informera att svartarbete är olagligt och vad det finns för risker med att arbeta svart och så vidare. Ett annat exempel är att Ekobrottsmyndigheten har startat upp en hemsida som heter ekobrott.se där de bland annat tar upp effekter av svartarbete som också är en attitydskapande åtgärd. Lundin fortsätter berätta att Ekobrottsmyndigheten deltar i olika projekt med exempelvis Skatteverket där de på olika sätt informerar om den ekonomiska brottsligheten och hur upphandling av svart arbetskraft undviks. *”Skatteverket står för*

ungefär 60 procent av antalet anmälda brott till Ekobrottsmyndigheten vars uppgift är utreda dessa brott”, säger Lundin.

4.3.3 Om restaurangbranschen

Lundin tror att det största problemet för restauranger är då det förekommer en oseriös konkurrens och inte att det är själva skatterna och avgifterna som är en för hög belastning. Det är väldigt svårt att konkurrera mot ett företag som använder sig av svart arbetskraft då restaurangbranschen är personalintensiv eftersom löner måste betalas ut till de anställda. Lundin poängterar att *”den största enskilda orsaken är när konkurrensen snedvrids och då blir ju skatter och avgifter en för hög belastning för seriösa företagare definitivt om du får en stor svart sektor att konkurrera mot då är det nästan omöjligt att driva en restaurang helt vitt”*. Lundin tror även att den nya lagen om kassaregister får en god effekt genom att restaurangerna inte kan krympa intäkterna på samma sätt som tidigare. Lundin anser att de sociala avgifterna är en orsak varför restaurangägare anställer svart arbetskraft då de kan spara in på en kostnad.

4.3.4 Om ekobrott

Det finns vissa variabler som orsakar ekobrott, menar Lundin. *”Allmänt brukar det talas om att det ska finnas motiv, tillfälle och rationaliseringar. Motivet kan exempelvis vara att spara in en kostnad.”*, säger Lundin. Han fortsätter berätta att det inom restaurangbranschen finns många tillfällen att fuska eftersom kundkretsen är anonym, mycket kontanter med i bilden och branschen är svårkontrollerad. När det sker rationaliseringar så förklarar Lundin att det är olagligt att begå brott *”men alla andra gör ju såhär, då gör jag så också”*. Detta karaktäriserar den svarta sektorn i restaurangbranschen då den är – och framför allt har varit – relativt stor. Konkurrensen har därför blivit snedvriden i vissa områden och då tycker vissa att det inte är fel att ha svarta inkomster. Lundin berättar också att dessa tre huvudvariabler samverkar så att det blir mycket ekobrott i en bransch. Därför vill nu tillfällena minska genom personalliggare och den nya lagen om kassaregister, förklarar Lundin. Detta ska leda till att svarta sektorn minskar och då ska också rationaliseringarna minska.

4.4 Intervju KPMG – Lars Kjellström

Lars Kjellström började sin karriär inom revisorsyrket 1975. Då var han stationerad i Örebro på KPMG:s kontor och arbetade som revisorsassistent. Fem år senare avancerade han inom yrket och blev då licensierad revisor. Kjellströms arbetsuppgifter är inom revision och konsultation. Arbetsuppgifterna är varierande då han arbetar både mot stora och små företag.

4.4.1 Personalliggaren

Kjellström anser att alla sätt som gör det lättare att upptäcka fusk är positiva. Personalliggaren är väldigt bra och är ett hjälpmedel för att ytterligare försvåra för de personer som begår brott och använder sig av svart arbetskraft. Kjellström säger att personalliggaren förmodligen kommer påverka att mängden obeskattat lönearbete kommer att minska. *”Personalliggaren gör det framförallt lättare för Skatteverket att upptäcka vilka som arbetar med obeskattat lönearbete”*, säger Kjellström. Han tror att det är väldigt svårt att komma åt alla, de som

verkligen vill arbeta på ett olagligt vis kommer att göra det ändå fast det har blivit mer komplicerat. De som arbetar med obeskattat lönearbete kommer på nya sätt att gå runt lagen. Kjellström medger dock att de nya redskapen som Skatteverket har fått till sin hjälp är mer än välkomna. Kjellström anser att det är en stor del av restaurangbranschen som är oärlig och detta gör att regleringen måste bli tuffare och nya lagar måste komma till utifrån var behovet är som störst.

4.4.2 Revisorns roll i kampen mot obeskattat lönearbete

Kjellström själv kommer inte i kontakt med svartarbete. Det finns kollegor på företaget som gör det. En stor orsak till att han själv inte kommer i kontakt med svartarbete är att många restauranger inte väljer de allra största revisionsbolagen utan använder sig utav mindre revisionsbolag. Företag som arbetar med svarta löner kan ganska lätt undkomma revisorerna, det som revisorer försöker göra för att motverka detta är att se till att kontanthantering sköts på bästa sätt.

Kjellström fortsätter förklara att personalliggare och kassaregister är nu införda, och att de företag som oftast utför dessa handlingar är företag där omloppet kontanter är stort. I och med den nya kassan är det lättare för revisorerna att stämma av allt.

4.5 Intervju restaurang A – (Anonym)

Företaget vi har valt att intervjua är en restaurang i Västmanland. Denna restaurang har omkring sju anställda. Restaurangen har funnits i många år. Person A som vi har intervjuat har valt att vara anonym, vi kallar hädanefter denne för A.

4.5.1 Personalliggaren i restaurangen

A berättar att samtliga som arbetar i restaurangen skall vara inskrivna i personalliggaren. *”För vår del består personalliggaren av en bok där vi skall skriva ner namn, personnummer och vilken tid arbetet började”*, förklarar A. Han anser att personalliggaren har gjort det svårare att utnyttja svart arbetskraft. Han säger också att det går att använda svart arbetskraft om man vill, dock i en lite mindre omfattning än tidigare. A nämner att det tidigare gick att ha större delen av medarbetarna som svart arbetskraft då det var svårare att kontrollera.

4.5.2 Hur A undviker personalliggaren

A nämner att de arbetar med svart arbetskraft och gör på följande vis när det gäller att komma runt personalliggaren. Det första sättet de gör för att undvika personalliggaren är genom att de exempelvis skriver in då arbetaren börjar med siffror som enkelt går att ändra, exempelvis 11.00. Personen skrivs också in då han slutar, vi antar i detta fall att denne slutar klockan 20.00 och detta skrivs då in i personalliggaren. A säger då att det enkelt går att ändra siffrorna 11.00 till exempelvis 17.00. *”Det innebär ju att bara tre timmar betalas vitt och resten betalas utanför systemet, alltså svart”*, säger A. Det andra sättet som A använder sig av är att anställa en praktikant som i verkligheten inte är en praktikant. På så vis kan personen i fråga

ta ut pengar genom exempelvis a-kassa samt att de får en svart lön från restaurangen. A berättar att även praktikanter skall vara inskrivna i personalliggaren.

4.5.3 Hur ett besök av Skatteverket ser ut

Skatteverket har kommit på besök två gånger under år 2010. A berättar att ett besök går till på så sätt att kontrollanterna frågar hur många som arbetar i restaurangen och vilka det är som står inskrivna i personalliggaren. De frågar även efter samtligas identifikationskort och stämmer av så att allt stämmer överens med vad som står i personalliggaren. Tidigare har A:s företag blivit påkommet för att de saknat en person i personalliggaren. I det fallet menar A att det var slarv från hans sida då han glömt att skriva in sitt eget namn. Det som händer då är att de blir bötfällda med 2000 kronor per person som inte står med i personalliggaren. *”Det som även händer är att Skatteverket gör kontroller mer regelbundet och att de sänder broschyrer om hur personalliggaren skall användas och varför den skall användas.”*, säger A.

4.5.4 Har personalliggaren försvårat svartarbete

A menar att personalliggaren har försvårat för de att jobba med svart arbetskraft. *”Tidigare var det enklare att komma runt systemet genom att säga att det bara vara en kompis som har kommit in för att hjälpa till en timme eller att det var en praktikant av något slag”*, berättar A. Han säger att personalliggaren har försvårat för dem att arbeta med svart arbetskraft, dock går det fortfarande att göra det om de så vill. Skillnaden är att nya sätt måste kommas på för att kringgå lagen och Skatteverket.

4.5.5 Om svartarbete har minskat i restaurangbranschen sedan personalliggaren kom till

A kan inte se någon större minskning i mängden svart arbete. Han vet att hans kollegor i restaurangbranschen använder sig utav liknande metoder för att kringgå lagar och Skatteverket. *”De som verkligen vill arbeta med svart arbetskraft kan göra det om de så vill”*, påstår A.

4.5.6 Höga skatter och avgifter

A anser att det framför allt är de sociala avgifterna som gör att krögare utnyttjar svart arbetskraft. De sociala avgifterna utgör en väldigt stor kostnad för så små företag. Han menar att det ungefär uppgår till 30-40 procent av verksamhetens utgifter. A menar att om staten skulle ta bort de sociala avgifterna skulle fler restauranger anställa personal vitt istället för svart och då skulle staten åtminstone få skatt på den vita lönen som betalas ut.

4.6 Intervju restaurang B – (Anonym)

Företaget författarna har valt att intervjua är en restaurang inom Stockholmsområdet. Denna restaurang har omkring tio anställda, och har funnits sedan några år tillbaka. Personen vi valt att intervjua har bett om att få vara anonym, i intervjun kommer han därför att nämnas vid namn B. B är ägaren till denna restaurang.

4.6.1 Personalliggaren i restaurangen

I B:s restaurang används en speciell bok som personalliggare för att skriva in de som är anställda. Han berättar att alla som bär arbetskläder och vistas i lokalen, på så sätt att de arbetar där, måste vara inskrivna i boken. I boken skall personens namn finnas, personnummer samt vilken tid som de började arbetet på dagen. B berättar att det även är viktigt att de anställda har med sig legitimation så att de kan legitimera sig vid en kontroll av Skatteverket. B säger att det inte är några problem att ha svart arbetskraft i restaurangen. *”Det handlar bara om att vara noggrann och samarbeta för att gå runt systemet”*, säger han.

4.6.2 Hur B undviker personalliggaren

B nämner att det inte går att undvika personalliggaren till fullo utan att det som går att göra är att mörka vissa delar. Det första sättet som B berättar om är att de skriver in alla personer som arbetar i restaurangen i personalliggarboken. Där skrivs deras personnummer upp samt deras namn och vilken tid de startade sitt arbete. Om ingen kontrollant har kommit i slutet av dagen så skrivs inte alla timmar in som personen i fråga har arbetat. *”Vi antar att en person skrivs in personalliggaren som börjar klockan 12.00. Då går det exempelvis att skriva in att denne har slutat klockan 15.00 istället för exempelvis 20.00”*, berättar B. I och med att det görs på detta vis så blir tre timmar vit arbetskraft medan resterande tid blir svart arbetskraft. Ett annat sätt som de tidigare sysslade med i större utsträckning var att de använde sig utav en speciell penna i bläck som gick att suddas ut. Då skrevs all information in i personalliggarboken som det skulle, vid dagens slut suddades all information ut och ersattes med ny information. På så sätt kunde restaurang ha svart arbetskraft berättar B.

4.6.3 Hur ett besök av Skatteverket ser ut

Skatteverket har kommit på besök en gång under år 2010 i B:s restaurang. Vidare förklarar han att när Skatteverket har kommit på besök så har de varit civilt klädda och betett sig som vanliga kunder innan de bad om att få titta i personalliggaren. *”Skatteverket frågade hur många som arbetade i restaurangen och vilka som var inskrivna i personalliggaren”*, berättar han. De frågade även efter samtligas identifikationskort och stämde av så att allt stämmer överens med vad som stod i personalliggaren.

4.6.4 Har personalliggaren försvårat ert svartarbete

Personalliggaren har försvårat för B:s restaurang på så vis att de alltid måste vara på sin vakt och vara uppmärksamma om någon från Skatteverket skall komma på besök. I det stora hela så kan de fortfarande arbeta på det sätt som de vill. *”Det som är skillnaden nu mot tidigare, innan personalliggaren kom till, är att Skatteverket kan misstänka något om vi har en liten omsättning i kassan och en för stor mängd personal i förhållande till mängden pengar som kommer in i företaget.”*, berättar B. Vid misstanke försvåras utnyttjandet av svarta löner vilket innebär att de måste vara mer noggranna och vara mer på sin vakt.

4.6.5 Om svartarbete har minskat i restaurangbranschen sedan personalliggaren kom till

B kan inte säga att fallet är så att mängden svartarbete har minskat radikalt på grund av personalliggaren. Han säger att det är oerhört svårt för en restaurang att överleva om det inte finns svart arbetskraft i den. De som fortfarande vill arbeta med svart arbetskraft kan göra det. Skillnaden mot innan personalliggaren kom är att allt måste skötas ”snyggare” numera.

4.6.6 Höga skatter och avgifter

B menar att de sociala avgifterna är alldeles för höga. Det är en av anledningarna till att svarta löner förekommer. Vidare anser B att de sociala avgifterna är en av de största utgifterna han har för verksamheten och det är därför han tror att många krögare väljer att anställa personal svart.

5 Analys

I kapitel fem kopplas empirin samman med den teori som finns i referensramen. Empirin klarläggs genom att respondenternas svar ställs mot varandra som sedan analyseras utifrån dess likheter och olikheter.

5.1 Om personalliggaren i restaurangbranschen

Samtliga respondenter är överens om att personalliggaren fått en viss positiv effekt mot svartarbete i restaurangbranschen. Myndigheternas syfte var att minska och försvåra fusk i, bland annat, restauranger. De intervjuade restaurangrespondenterna styrker detta då båda är överens om att det har blivit svårare att utnyttja svart arbetskraft sedan personalliggaren infördes.

Restaurangerna menar att de finns vissa hål i regelverket som går att utnyttja. Detta styrker rutinaktivitetsteorin som menar att brottstillfällen skapas av de rättsliga regleringarna, genom att det finns hål i lagstiftningen som gör det möjligt för brottslingarna att utföra brott. A berättade att det finns en lösning med en slags praktikant. Praktikanten är regelrätt inskriven i personalliggaren vilket kan betraktas som en korrekt uppgift. Denna praktikant är egentligen en helt vanlig arbetare inom restaurangen. Skillnaden är att denne får en del av inkomsten från staten genom vissa bidrag och en del svart av restaurangen. Det ser helt regelrätt ut i personalliggaren. Detta är i själva verket ett fusk som bedrivs.

Restaurangerna har också påpekat att det går att fuska på andra sätt med personalliggaren då de bara behöver ändra siffror i efterhand eller att de skriver in en felaktig siffra i slutet av dagen då de märker att ingen kontrollant kommer på besök från skatteverket.

Båda restaurangerna nämner att det inte är några problem att använda svart arbetskraft trots införandet av personalliggaren. Skillnaden nu mot innan personalliggaren infördes är att personalen måste vara mer noggranna för att inte bli upptäckta samt att omfattningen av svartarbete har minskat lite. Detta bekräftar också Lars Kjellström som berättar att de som verkligen vill utnyttja svart arbetskraft kommer också göra det i fortsättningen genom att gärningsmännen kommer på nya sätt att kringgå lagen även om det blivit mer komplicerat.

Kjellström nämner att många restauranger ofta väljer mindre revisionsbolag än KPMG. Detta har inte bekräftats konkret i teorin. Det som dock har nämnts i teorin är att det måste finnas ett samtycke från alla inblandade för att detta fusk ska kunna bedrivas. Det kan då antas att restauranger väljer mindre revisionsbolag på grund av att dessa på något sätt är mer delaktiga i detta spel än vad större revisionsbolag hade varit.

Kjellström berättar att det har blivit enklare att stämma av kontanthantering hos restauranger för revisorerna sedan personalliggare och certifierade kassaregister infördes. Detta innebär att revisorerna enklare kan se om fusk bedrivs i restaurangverksamhet. Det som nämndes ovan att restauranger ofta väljer mindre revisionsbolag än KPMG kan leda till ett antagande; att de mindre revisionsbolagens samarbete med restaurangerna kan vara ett illegalt samarbete.

5.2 Om personalliggaren - ur myndigheternas synvinkel

Enligt statistiken om anmälda ekobrott i hela landet från 2005 till 2009 har antalet anmälningar ökat kraftigt sedan 2007. Det som ska poängteras är att detta gäller samtliga ekonomiska brott. Om vi antar att denna utvecklingskurva skulle se liknande ut om det bara gällde svart arbetskraft i restaurangbranschen så kan det göras ett antagande att eftersom personalliggaren infördes 2007 så har den fått en positiv effekt mot svart arbetskraft. Det som också kan nämnas är att eftersom fler brott har anmälts så borde det innebära antingen att fler brott har begåtts eller att personalliggaren har blivit ett effektivt kontrollverktyg inom restaurangbranschen.

Enligt rutinaktivitetsteorin kan ekonomisk brottslighet orsakas av brist på effektiva kontroller. Respondenten Helene Byman från skatteverket redogör för två olika sätt att kontrollera en restaurang. Dessa är tillsynsbesök och särskilda kontrollåtgärder, Byman arbetar med den senare. Byman beskriver att kontrollen kan ske på olika vis. Detta för att olika metoder lämpar sig bättre i olika restauranger beroende på hur exempelvis lokalen ser ut. Byman påpekar också vikten av att besöka restauranger två och två för att exempelvis enklare kunna beräkna antalet arbetare och på så vis få en starkare beviskälla. Respondenten från Skatteverket menar att oanmälda kontroller ute i restauranger borde öka, eftersom ju fler som blir påkomna kan i sin tur leda till att fler krögare inser att risken att åka fast har ökat och på eget initiativ stryper sin svarta verksamhet.

När Skatteverket gör besök i verksamheterna där fusk förekommer så menar de intervjuade restaurangerna att det fortfarande går att komma undan. Genom att personal till exempel försvinner ur lokalen som inte är inskriven i personalliggaren eller att någon har som uppgift att fort skriva in en siffra i personalliggaren då kontrollanten är på plats. Restaurangerna menar då att fusk, som till och med kan pågå under ett besök från skatteverket, så är det inte säkert att fusket upptäcks. Detta bekräftar också rutinaktivitetsteorin som menar att brist på effektiva kontroller är en orsak till ekonomisk brottslighet.

5.3 Svartarbete i restaurangbranschen

De respondenter som är anställda av olika myndigheter och organisationer som motarbetar svartarbete är eniga om att obeskattat lönearbete har varit enklare att bedriva innan år 2007 då personalliggaren infördes. Detta grundar de på att det tidigare inte funnits några riktiga hjälpmedel att motverka obeskattat lönearbete. Efter år 2007 så har två nya lagar tillkommit för att motverka svart arbetskraft i bland annat restaurangbranschen som innefattar personalliggaren respektive certifierade kassaregister.

Myndigheterna är medvetna om att det fortfarande förekommer obeskattat lönearbete i stor utsträckning då det fortfarande undanhålls stora mängder skattepengar. Rutinaktivitetsteorin menar att tillfällesstrukturen ökar när skatterna är höga. Detta bekräftar restaurangerna som tyckte att de sociala avgifterna är en stark orsak till varför svart arbetskraft utnyttjas. Rutinaktivitetsteorin säger också att ekonomiska, politiska och tekniska faktorer påverkar ekobrottslingen. Detta är en politisk fråga om hur höga de sociala avgifterna ska vara som krögarna ska betala för varje anställd i verksamheten. Respondenten från Ekobrottsmyndigheten påpekade också att skatter och avgifter blir en för hög belastning för

seriösa krögare som konkurrerar mot oseriösa krögare. Byman poängterar att det inte finns tillräckligt med resurser för att ständigt bevaka oseriösa krögare. Detta stryker de intervjuade restaurangerna under då de båda nämner att antalet kontrollbesök under år 2010 endast är ett för B:s restaurang och två för A:s restaurang. Detta bekräftar återigen rutinaktivitetsteorin som påpekar orsaken om brist på effektiva kontroller leder till ekonomisk brottslighet.

Acceptansen om obeskattat lönearbete är det delade meningar om. Myndigheterna menar att det är helt oacceptabelt att föra en svart ekonomi vid sidan av den vita då det påverkar samhället negativt. Då skattepengar uteblir så försvagas till exempel vissa bidragssystem. Myndigheterna anser också att det negativa med detta oseriösa företagande är att konkurrensen påverkas genom att fler restauranger blir indragna i detta spel på grund av överlevnadsvillkoren. Detta styrker rutinaktivitetsteorin som menar att normer och värderingar påverkar människors beteende, attityder och motiv. Myndigheterna menar att de seriösa krögarna inte kan konkurrera mot de oseriösa då de med svart arbetskraft exempelvis kan sätta lägre priser då de har lägre utgifter när de utnyttjar svart arbetskraft. Restaurangerna menar att de är tvungna att ha en del av ekonomin svart för att ha en möjlighet av överleva i det långa loppet. Då menar de inte bara överlevnaden av företaget, utan också för den personliga ekonomin då denna kretsar kring hur väl det går för verksamheten. Rutinaktivitetsteorin bekräftar återigen detta, teorin säger, som ovan, att normer och värderingar påverkar människors beteende, attityder och motiv. Enligt de intervjuade restaurangägarna verkade obeskattat lönearbete inte alls vara något ovanligt inom branschen. Detta kan givetvis påverkas av kulturen och den hårda konkurrens som råder inom restaurangbranschen.

Överlag är respondenterna eniga om att obeskattat lönearbete är väldigt svårt att stoppa helt. Myndigheterna säger även att ekonomisk brottslighet är något som de alltid kommer att bekämpa.

6 Slutsats

Syftet med detta kapitel är att framföra slutsatser som besvarar studiens problemformuleringar.

6.1 Resultat

Vad anser vissa ekobrottsbekämpande myndigheter om personalliggarens effekt mot svart arbetskraft i restaurangbranschen?

Resultatet av studien visar att det finns delade meningar om personalliggarens effektivitet mot bekämpningen av svart arbetskraft i restaurangbranschen. Myndigheterna anser att personalliggaren har försvårat för restauranger att ha svart arbetskraft och gett en viss positiv effekt. Lars Kjellström är positiv till personalliggaren som kontrollverktyg och tror att det kommer försvåra för restauranger att utnyttja svart arbetskraft. Respondenten från Skatteverket poängterade att kontrollbesöken i restauranger är för få på grund av att det inte finns tillräckligt med resurser för att kontrollera personalliggaren. Rutinaktivitetsteorin bekräftar detta då det förekommer brist på effektiva kontroller så är det en orsak till att fler ekobrott begås. Lundin från Ekobrottsmyndigheten påpekade att en snedvriden konkurrens är den enskilt största orsaken till varför det fuskas inom restaurangbranschen. Detta bekräftas av rutinaktivitetsteorin som förklarade att orsaken var normer och värderingar. Lundin berättade att när konkurrensen snedvrids så leder det till rationaliseringar vilket innebär att fler restauranger är benägna att ha svart arbetskraft eftersom andra restauranger har det.

Vad anser två anonyma restaurangägare om personalliggarens effekt mot svart arbetskraft?

Restaurangerna är delvis eniga angående myndigheternas åsikter. Båda respondenterna nämnde dock att personalliggaren fortfarande inte är ett tillräckligt stort hinder för att de inte skulle kunna utnyttja svart arbetskraft. Detta för att kontrollbesöken sker allt för sällan vilket bekräftas av respondenten från Skatteverket och restaurangerna. Rutinaktivitetsteorin bekräftade också att brist av effektiva kontroller är en orsak till att ekobrott begås. Den ena restaurangrespondenten påpekade att även då Skatteverket gör kontrollbesök ute i deras lokaler så är det inte säkert att fusket upptäcks. Krögarna har använt sig av metoder för att revidera ursprunglig information i personalliggaren och kan på det viset gå runt lagen. Detta bekräftas återigen i rutinaktivitetsteorin som menade att brottstillfällen skapas av de rättsliga regleringarna, genom att det finns hål i lagstiftningen som gör det möjligt för brottslingarna att utföra brott.

Flera delar av rutinaktivitetsteorin styrks i studien. Brist på effektiv kontroll, normer och värderingar, tillfällesstrukturen samt den ekonomiska, politiska och tekniska utvecklingen är orsaker till att ekonomiska brott begås.

Myndigheterna har infört personalliggaren som delvis skulle stoppa, eller försvåra utnyttjandet av svart arbetskraft. Krögarna har redan hittat metoder för att gå runt den. Detta kan innebära att svart arbetskraft i stor utsträckning kommer fortsätta utnyttjas, om inte lagen kompletteras i framtiden.

6.2 Egna tankar

För att effektivisera personalliggaren mer så anser författarna att det krävs vissa uppdateringar i lagen om personalliggaren. Det vi anser är bristfälligt med personalliggaren är att det går att gå tillbaka i den och revidera information i slutet av dagen om ingen från skatteverket kommit på besök. Istället för att skriva in i en bok så bör det göras genom en dator och ett speciellt program för personalliggaren. För att motverka denna brist i lagen skulle det behöva finnas en speciell typ av mjukvara som det inte går att ändra i. En mjukvara som kan likna ett bokföringsprogram, som det inte går att göra ändringar i utan att det syns eller en form av stämpelkort och stämpelklocka som inte heller går att ändra information i. Det negativa med dessa exempel är givetvis frågan om staten eller om den enskilde näringsidkaren ska stå för kostnaden. Ett annat alternativ är att personalliggaren skall uppdateras flera gånger under dagen. Exempelvis om personalliggaren skulle uppdateras varannan timme så skulle det bli svårare att fuska. Det skulle då bli svårare för personalen att ändra alla tider som de har skrivit in i personalliggaren och fusk skulle då lättare upptäckas. Det som är negativt med detta är att det kommer bli mer tidskrävande för företagen att de hela tiden måste ha personalliggaren och tiderna i åtanke, men effekten av den kommer bli bättre då det inte går att ändra informationen i personalliggaren i samma utsträckning som är det vanligaste sättet att fuska på.

Ett annat problem som författarna ser är lönsamheten att begå brott mot personalliggaren på grund av den låga böter som finns i samband med personalliggaren. Den nuvarande boten ligger på 2000 kronor för varje arbetstagare som inte står med i personalliggaren vid ett kontrollbesök. Den boten på 2000 kronor känns för låg gentemot det låga antalet besök som görs av skatterevisorer ute i restauranglokalerna. Om boten höjs till en nivå så näringsidkaren inte längre anser att det lönar sig att begå brott mot personalliggarens regler skulle antagligen mindre brott mot denna lag begås och den svarta arbetskraften hos restauranger skulle då minska.

6.3 Fortsatt forskning

Vidare skulle det vara intressant att i framtiden se hur effektiv personalliggaren egentligen är genom att göra en faktisk undersökning och jämföra skattefelet på grund av svartarbete nu mot innan införandet av personalliggaren.

Det vore även intressant att undersöka vad personalliggaren har fått för effekt i frisörbranschen eftersom lagen även innefattar frisörverksamhet.

Källförteckning

Litteratur

Appelgren L, Sjögren H. (2001). Ekonomisk brottslighet och nationalstatens kontrollmakt. Gidlunds förlag

Befring E. 1994. Forskningsmetodik och statistik. Studentlitteratur AB

Booth W, Colomb G, Williams J. (2004). Forskning och skrivande – konsten att skriva enkelt och effektivt. Studentlitteratur AB

Ekonomisk brottslighet – den rättsliga processen, PM 1996:5. Brottsförebyggande rådet

Lindgren S-Å. (2000). Ekonomisk brottslighet – Ett samhällsproblem med förhinder. Studentlitteratur AB

Magnusson D, Sigbladh R. (2001). Ekonomisk brottslighet – Så skyddar du dig och din verksamhet. Björn Lundén Information AB

Patel R, Davidson B. (2003). Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning. Studentlitteratur AB

Översynen av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Skattebrott och Skattemål – Ett snabbare och effektivare förfarande. PM 1982:1. Brottsförebyggande rådet

Översynen av lagstiftning mot organiserad och ekonomisk brottslighet. Upphandling. PM 1980:6. Brottsförebyggande rådet

Statens offentliga utredningar

SOU 2007:8 Nya förutsättningar för ekobrottsbekämpning

Rapport

Rapport 1: Holmquist C. (1990). Den brottslige företagaren myt eller sanning? BRÅ-rapport 1990:2. Allmänna Förlaget/Libergraf

Rapport 2: Hagstedt J. (2007). Fusk med a-kassa: motiv, omfattning och åtgärder. BRÅ-rapport 2007:23. Brottsförebyggande rådet

Pressmeddelanden

Pressmeddelande 1: Personalliggaren har gett vita jobb och sundare konkurrens
<http://regeringen.se/sb/d/7246/a/132627> 2010-12-07

Hemsidor

Regeringens hemsida 1: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/27/12/192d9f9a.pdf> 2010-12-28

Riksdagens hemsida 1: <http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=410&dokid=GX02Ju409>
2010-12-27

Skatteverkets hemsida 1:

<http://www.skatteverket.se/omskatteverket/omoss/beskattningsverksamheten/ekonomiskbrottslighet.4.76a43be412206334b89800051694.html?posid=1&sv.search.query.allwords=skattefel66> 2010-11-25

Skatteverkets hemsida 2:

<http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/startadriavaavslutaforetag/kassaregister.4.121b82f011a74172e5880005263.html?posid=2&sv.search.query.allwords=kassaregister> 2010-12-06

Skatteverkets hemsida 3:

<http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/forarbetsgivare/personalliggare.4.4f3d00a710cc9ae1c9c80007271.html?posid=1&sv.search.query.allwords=personalliggare> 2010-12-07

Skatteverkets hemsida 4:

<http://www.skatteverket.se/omskatteverket/omoss/beskattningsverksamheten/specialgranskningar/kontanthandeln/personalliggare.4.69ef368911e1304a625800012239.html> 2010-12-27

Propositioner

Prop. 2005/06:169 Effektivare skattekontroll m.m.

Vetenskapliga artiklar

Lawrence E. Cohen & Marcus Felson. American Sociological Review 1979, vol. 44 (August):588-608.

Far SRS Komplet

Far komplett 1: http://www.farkomplett.se/folng-customer/document.do?searchHit=1&idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN83193@@RTN83227@@RTN83235&searchResultId=2093651586_1293626619571#top 2010-12-28

Intervjuer

Lars Kjellström, revisor, KPMG Västerås, personlig intervju 2010-12-03

Helene Byman, skatterevisor, Skatteverket Västerås, personlig intervju 2010-12-09

A (anonym) restaurangägare, personlig intervju 2010-12-16

B (anonym) restaurangägare, personlig intervju 2010-12-16

Utredare (anonym), Brottsförebyggande rådet Stockholm, personlig intervju 2010-12-17

Henrik Lundin ekobrottsrevisor Ekobrottsmyndigheten Stockholm, telefonintervju 2010-12-22

Bilaga 1 - Intervjufrågor till KPMG

- 1. Kan du beskriva din roll inom företaget och dina huvudsakliga arbetsuppgifter?
- 2. Vad gör ni som revisor för att motverka svartarbetskraft
- 3. Vad finns det för regelverk som motverkar svartarbetskraft?
- 4. Är ekonomiska brott lätta att upptäcka? Vilket ekonomiskt brott är lättast att upptäcka?
- 5. Kan ni upptäcka svartarbete som sker inom restaurangbranschen? Vad gör ni om ni upptäcker svartarbete?
- 6. Har den nya lagen om personalliggaren berört er på något sätt?
- 7. Samarbetet mellan er och skattverket hur fungerar det?
- 8. Kan ni se att svartarbete har ökat nu under dåliga tider? Lågkonjunktur respektive högkonjunktur?

Bilaga 2 - Intervjufrågor till skattemyndigheten

- 1. Vad är din arbetsuppgift?
- 2. Hur gör företagen för att kunna ha svartarbetskraft?
- 3. Har svararbete ökat eller minskat under senare år?
- 4. Vad gör ni för att motarbete svartjobb? Vad får ni för hjälp av staten för att motverka svartjobb?
- 5. Hur fungerar det med personalliggaren och den nya typen av kassaapparaterna? Har detta lett till att ni kommit på fler? Har de företag som sysslar med svartarbete kommit på nya sätt att kringgå er och era kontrollverktyg?
- 6. Ser ni någon trend i svartjobb? Vilken typ av företag som sysslar med svartjobb?
- 7. Skillnad på svartjobb tidigare och nu?
- 8. Vilka samarbetar ni med för att minska svartarbete? Hur fungerar ert samarbete med ekobrottsmyndigheten?
- 9. Vad anser du om skatter och avgifter? Tror du det är en för hög belastning för krögarna? Maila
- 10. Arbetar ni nu med att göra fler kontrollverktyg mot restaurangbranschens svarta arbetskraft eller förbättring av de nuvarande?

Bilaga 3 - Intervjufrågor till ekobrottsmyndigheten

- 1. Berätta lite kort om dig själv och din roll inom EBM.
- 2. Vad anser du om personalliggaren? Hur tror du den påverkar arbetsgivarna inom restaurangbranschen?
- 3. Hur arbetar ni på Ekobrottsmyndigheten för att motverka svart arbetskraft?
- 4. Hur tror du att konjunktursvängningar påverkat svartarbetare?
- 5. Anser du att svartarbete är mer accepterat i restaurangbranschen än i andra branscher? Varför?
- 6. Vilka samarbetar ni med?
- 7. Är det något speciellt ni prioriterar nu som motverkar svart arbetskraft?
- 8. Tror du att skatter och avgifter är en för hög belastning för restaurangägare?
- 9. Vad är det som orsakar att ekobrott utförs? Finns det några speciella variabler?

Bilaga 4 – Intervjufrågor till Brå

- 1. Vad är din arbetsuppgift här på BRÅ?
- 2. Vad arbetar BRÅ med?
- 3. Hur ser den ekonomiska brottsligheten ut vad gäller svartarbete de senaste 10 åren?
- 4. Är ekonomiska brott lättupptäckta?
- 5. Jag läste på er hemsida angående ekobrott att mängden brott ökat, men att det var på grund av ett fel i rapporteringen av brott? Vad var det för typ av fel?
- 6. Ser ni några nedåtgående trender när det gäller svartarbete efter att kassaregister införts och personalliggaren kom?
- 7. Hur ser trenden och tendenser om svartarbete ut i restaurangbranschen?
- 8. Ni stödjer brottsförebyggande arbete, hur förebygger ni det när det gäller svartarbete?
- 9. Ser du några tendenser vad gäller svartarbete nu när det var dåliga tider ekonomiskt? – lågkonjunktur respektive högkonjunktur
- 10. Har du något ytterligare att tillägga?

Bilaga 5 – Intervjufrågor till restaurang 1 och 2

- 1. Kan ni beskriva ert företag?
- 2. Hur ser personalliggaren ut hos er?
- 3. Arbetar ni med svartarbetskraft?
- 4. Har ni fått besök av skatteverket? Hur många gånger får ni besök av skatteverket per år?
- 5. Hur gör ni för att undvika personalliggaren till den mån det går?
- 6. Har personalliggaren försvårat för er att arbeta svart?
- 7. Tror ni att mängden svart arbete har minska i och med att personalliggaren har tillkommit?
- 8. Vad anser ni om dagens skattesystem som arbetsgivare (sociala avgifter)?

Bilaga 6 Lag (2006:575) om särskild skattekontroll i vissa branscher

Lagens tillämpningsområde

1 § I denna lag finns bestämmelser om särskild skattekontroll i vissa branscher.

2 § Bestämmelserna i denna lag tillämpas på näringsverksamhet som avser restaurang, varmed även avses pizzabutik och annat liknande avhämtningsställe, gatukök, kafé, personalmatsal, catering och centralkök, samt -hårvård.

Näringsverksamhet som huvudsakligen avser annan verksamhet än sådan som anges i första stycket omfattas dock inte av denna lag.

Definitioner

3 § Termer och uttryck som används i denna lag har samma betydelse som i skattebetalningslagen (1997:483) om inte annat anges eller framgår av sammanhanget.

4 § Verksamhetslokal har samma betydelse som i lagen (1994:466) om särskilda tvångsåtgärder i beskattningsförfarandet.

Personalliggare

5 § I verksamheter som omfattas av denna lag skall en personalliggare föras. Skyldigheten att föra personalliggare omfattar dock inte enskild näringsverksamhet där endast näringsidkaren, dennes make eller barn under 16 år är verksamma. Motsvarande gäller för fåmansföretag eller fåmanshandelsbolag där endast företagsledaren, dennes make eller barn under 16 år är verksamma.

6 § Personalliggaren skall innehålla uppgifter om näringsidkarens namn och, om sådant nummer finns, personnummer, samordningsnummer eller organisationsnummer. Därutöver skall för varje verksamhetsdag antecknas

1. namn och, om sådant nummer finns, personnummer eller samordningsnummer på personer som är verksamma i näringsverksamheten, och
2. tidpunkten då respektive persons arbetspass påbörjas och avslutas.

Uppgifterna skall antecknas i omedelbar anslutning till att arbetspasset påbörjas respektive avslutas.

Uppgifterna i personalliggaren skall bevaras två år efter utgången av det kalenderår under vilket det för näringsverksamheten gällande beskattningsåret gått ut.

7 § Personalliggaren skall finnas tillgänglig för Skatteverket i verksamhetslokalen.

8 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om personalliggarens form och hur den skall föras.

Kontrollbesök

9 § För att identifiera de personer som är verksamma i en näringsverksamhet får Skatteverket besluta om kontrollbesök i verksamhetslokalen. Verket får vid kontrollbesök begära att en person som utför eller kan antas utföra arbetsuppgifter i verksamheten styrker sin identitet. Uppgifterna får stämmas av mot personalliggaren.

Ett kontrollbesök får genomföras utan att den kontrollerade underrättas om det i förväg.

10 § Ett kontrollbesök skall genomföras så att det inte vållar näringsidkaren större kostnad eller olägenhet än nödvändigt.

Föreläggande

11 § Skatteverket får förelägga en näringsidkare att fullgöra sina skyldigheter enligt 5 § och att avhjälpa de brister som konstaterats vid ett kontrollbesök.

Kontrollavgift

12 § Skatteverket får ta ut en kontrollavgift av näringsidkare som omfattas av skyldigheter enligt denna lag om näringsidkaren

1. inte för en personalliggare,
2. för en personalliggare, men denna är så bristfällig att den inte kan ligga till grund för en kontroll,
3. inte bevarar uppgifterna i personalliggaren enligt 6 § tredje stycket, eller
4. inte håller personalliggaren tillgänglig vid ett kontrollbesök.

Kontrollavgiften är 10 000 kronor och tillfaller staten.

13 § Om det vid ett kontrollbesök påträffas personer som inte har antecknats enligt bestämmelserna i 6 §, får Skatteverket ta ut en kontrollavgift. Kontrollavgiften är 2 000 kronor för varje sådan person. Detta gäller även i de fall då kontrollavgift tas ut enligt 12, 14 eller 15 §.

14 § Om en kontrollavgift har tagits ut enligt 12 § och Skatteverket därefter har förelagt näringsidkaren att göra rättelse inom viss tid, får Skatteverket ta ut en ny avgift med 20 000 kronor om föreläggandet inte följs.

15 § Om en kontrollavgift har tagits ut enligt 12 § för en överträdelse och näringsidkaren därefter inom ett år gör sig skyldig till ytterligare en överträdelse, får avgift för den nya överträdelsen tas ut med 20 000 kronor.

16 § Om överträdelsen är ringa eller ursäktlig eller det annars finns särskilda skäl, får en näringsidkare helt eller delvis befrias från en kontrollavgift.

Första stycket skall beaktas även om något yrkande om befrielse inte har framställts.

17 § Kontrollavgift får inte tas ut för överträdelse som omfattas av vitesföreläggande enligt denna lag.

Vite

18 § Ett föreläggande enligt denna lag får förenas med vite om det finns anledning att anta att det annars inte följs.

Finns det anledning att anta att näringsidkaren eller, om denne är en juridisk person, ställföreträdare för näringsidkaren har begått en gärning som är straffbelagd eller kan leda till kontrollavgift eller skattetillägg, får näringsidkaren inte föreläggas vid vite att medverka i utredningen av en fråga som har samband med den misstänkta gärningen.

Förfarandet

19 § Beslut om kontrollbesök och föreläggande vid vite får inte överklagas.

Frågor om utdömande av vite prövas av den förvaltningsrätt som enligt 22 kap. 1 a-1 c §§ skattebetalningslagen (1997:483) är behörig att pröva ett överklagande.

Vid prövning av en fråga om utdömande av vite får även vitets lämplighet bedömas.

I fråga om kontrollavgift gäller skattebetalningslagens bestämmelser om debitering, betalning, överklagande och förfarandet i övrigt. Lag (2009:849).